

1. 'Het meest revolutionaire wat je kunt doen is luidkeels verkondigen wat er op dit moment aan het gebeuren is.' Het zijn woorden van Rosa Luxemburg, ook wel bekend als "Rode Rosa". Haar foto prijkt op de kaft van een boekje van Joke Hermsen, *Het tij keren*. Het verscheen dit voorjaar. In dit boekje stelt Hermsen zich de vraag: is de hopende mens hopeloos naïef? Een antwoord vindt ze in het indrukwekkende leven en schrijven van deze Rosa Luxemburg, dat ze verbindt met het denken van de filosofe Hannah Arendt. Kort iets over Rosa: ze was een Joodse, in 1871 geboren in Polen. Ze wordt al vroeg politiek actief en moet op 18-jarige leeftijd vanwege haar activisme vluchten. Via Oostenrijk komt ze terecht in Duitsland. Ook daar blijft ze politiek actief. Ze studeert, promoveert en schrijft over de grenzen van het kapitalisme en over de steeds verdergaande concentratie van macht en vermogen. Ze doet concrete voorstellen voor nieuwe vormen van politiek waarbij alle lagen van de bevolking veel actiever worden betrokken. Ze is bovendien zeer pacifistisch: midden in de eerste wereldoorlog blijft ze oproepen om de wapens neer te leggen en wordt beschuldigd van landverraad. Rosa belandt verschillende malen in de gevangenis. In 1919 wordt ze opnieuw opgepakt maar dit keer wordt ze vermoord. Uit de brieven die ze vanuit de gevangenis schreef, spreekt een ongelooflijke veerkracht en hoop. Over hoop houden en over de noodzaak om luidkeels te verkondigen wat er aan het gebeuren is, daarover gaat het verhaal van Ester volgens mij ook.

2. En wat een prachtig verhaal! We begonnen te lezen op de derde dag... hee, dat kan geen toeval zijn... Op de derde dag gaat Ester naar de koning. En kijk eens hoe imposant die koning wordt neergezet in de tekst: het gaat over de binnenhof van het huis van de *koning*, tegenover het huis van de *koning*, die zit op de stoel van zijn *koningschap*... Door al die herhalingen wordt Ahasjveros opgeblazen tot mythische proporties. Het boek Ester leest als een spannend toneelstuk. Ik vertelde het gisteren in mijn eigen woorden aan mijn oudste dochter van acht, toen die in haar bed lag en vroeg waar ik dan morgen over ging vertellen. En ze lag vervolgens met grote ogen te luisteren: want dit verhaal staat bol van de plotwendingen, de omkeringen en de overdrijvingen. De scène die Menke net heeft gelezen vormt het hart van het boek, exact het midden. Om precies te zijn de woorden: mijn wens en mijn verlangen... Hier gaat het verhaal kantelen: met het Joodse meisje dat haar mond open doet tegen die grote, machtige koning. Een koning die verder in het verhaal trouwens geportretteerd wordt als een marionet: zijn adviseurs vertellen hem hoe hij moet reageren op de weigering van Vasjti om op zijn feest te verschijnen. En Haman, zijn belangrijkste raadsheer, drukt ook gewoon zijn eigen agenda door – Ahasjveros gaat zonder verdere kritische vragen akkoord met de plannen om de Joden uit te roeien. Hij gelooft het wel. Zet daar de vrouwen in dit verhaal tegenover. Het begint eigenlijk al met Vasjti, die weigert op te komen draven op het feest van haar man. Haar 'nee' baant de weg voor het verhaal van Ester. En dan Ester. Haar oom Mordechai is ook al zo iemand die weigert te buigen. Hij heeft gehoord van Hamans plannen om de Joden uit te roeien en doet een beroep op Ester om dit noodlot af te wenden. Nu komt het erop aan. Durft ze niet? Of wacht ze het juiste moment af? Gaat ze het nou zeggen, of niet...

3. Ruim een half jaar geleden sprak Sigrid Kaag hier in de Rode Hoed de Abel Herzberglezing uit. Het ging over Europa en over antisemitisme, maar vooral over je mond open doen. De strekking van haar verhaal: stilte is prachtig, maar niet als dat voortkomt uit angst. Dan is zwijgen een gevaarlijk gif. Ik citeer een paar zinnen: "Er is een stilte die verre van heilzaam is. Een donkere en bedreigende stilte. Een bepaalde stilte in de samenleving. In de politiek. De stilte van *wel* weten wat er speelt. Horen wat er geroepen wordt. Maar het er *niet* over hebben. En er ook niet echt iets aan doen. (...) Die stilte, de stilte van het wegstijgen, (...) kan langzaam maar zeker aanzwellen tot collectief zwijgen. (...) De bittere les van de geschiedenis is dat in de stilte van het zwijgen de dissonant van stigmatisering, uitsluiting en vervolging manifest wordt."

4. Als Ahasjveros Ester voor de derde keer vraagt wat er is, komt het hoge woord eruit. Ester legt al haar kaarten op tafel: dat ze Joodse is en dat Haman een wet heeft uitgevaardigd om de Joden uit te roeien. Ze vraagt om haar leven en om dat van haar volk. En in een bizarre plotwending laat de koning Haman ter dood brengen door hem op te hangen aan de paal die Haman juist voor Mordechai had laten neerzetten. Het is een van de ironische omkeringen uit dit sprookje van goed tegen kwaad. Maar de wet van Haman kan niet worden ingetrokken. Daarom vaardigen Mordechai en zijn nichtje een aanvullende wet uit. Het is een wet die Joden het recht geeft om zichzelf te verdedigen. En de omkering wordt compleet: Haman is dood, Mordechai wordt de belangrijkste adviseur van de koning. En de Joden worden niet afgeslacht maar zullen hun vijanden juist in grote getale neerslaan. Het is de wereld omgekeerd.

5. Afgelopen woensdag verzamelden zich in Den Haag op het plein voor de Tweede Kamer Joden met keppeltjes op hun hoofd. Dit naar aanleiding van het advies van de Duitse coördinator terrorismebestrijding aan Joden in Duitsland om niet overal een keppeltje te dragen. Er ontstond onmiddellijk discussie: is dit nou goed bedoeld advies? Of is dit toegeven aan antisemitisme en moeten we als samenleving veel duidelijker laten horen dat dát nooit getolereerd mag worden? Het verhaal van Ester raakt aan die vragen: wanneer wordt er van ons gevraagd om onze moed bij elkaar te rapen en te benoemen wat we zien gebeuren? Niet omdat we altijd het gelijk aan onze kant hebben, maar wel om het debat, het gesprek aan te gaan, hoe ingewikkeld dat gesprek ook wordt. Wanneer geldt 'geen aandacht aan schenken, niet groter maken dan het is'? En wanneer gaat 'het juiste moment afwachten' over in 'uitstellen, afstellen'? Die vragen gelden niet alleen op het niveau van politiek en samenleving maar net zo goed thuis, in onze relaties, of op ons werk. Wie kent niet dat knagende rotgevoel dat je het hebt laten lopen. Niet het excuus hebt gemaakt dat je eigenlijk had willen maken. Niet in de bres bent gesprongen voor een ander terwijl je eigenlijk vond dat dat had moeten. Het gevoel dat je iets ongezegd hebt gelaten wat gezegd had moeten worden. Ik denk dat het verhaal van Ester wil zeggen: natuurlijk is er zoets als het juiste moment afwachten. Maar er moet ook een moment komen van de kaarten op tafel. En onderschat de impact daarvan niet: het kan alles omkeren. Met de woorden van Hannah Arendt: 'Eén enkele daad, en soms één enkel woord, kan iedere mogelijke situatie veranderen'.

6. Sigrid Kaag besloot haar lezing met de woorden: "Er wordt – hier, nu, op dit moment, van ons allemaal, zonder enige mentale reservering – wel degelijk iets groots gevraagd. Om in het felle licht van de urgentie van dit moment in de geschiedenis niet stil te zitten. (...) Onze stem is nodig. Ons handelen is nodig." Het verhaal van Ester doet hetzelfde appèl op ieder van ons: wees niet stil. Zeg 'nee' tegen de macht van de willekeur, zoals Vashti dat deed. Benoem wie je bent, wat je ziet gebeuren, wat je verlangt, zoals Ester dat deed. Zoals Rosa Luxemburg en Hanna Arendt dat deden. Dan spreek je woorden die ruimte scheppen, toekomst – wijd licht land. Dat wij zulke woorden mogen horen, nazeggen en zingen. Luidkeels.